

Розділ 6

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 658.0:657.6(477.8)

КОНЦЕПЦІЯ АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В АУДИТОРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вакаров В.М.

Статтю присвячено обґрунтуванню нових підходів до організаційно-методичного забезпечення аудиторської діяльності. У результаті проведеного дослідження охарактеризовано концепцію аудиторського ризику та його значення в аудиторській діяльності. На основі аналізу економічної літератури пропонується авторське визначення аудиторського ризику, його об'єкту та суб'єкту.

Кількість бібліографічних посилань – 12, мова українська.

Ключові слова: аудит, підприємницький ризик, аудиторський ризик, властивий ризик, ризик невиявлення, ризик контролю, об'єкт і суб'єкт аудиту.

ВСТУП

Проведення аудиту завжди супроводжується певним ризиком. Немає практичного способу звести аудиторський ризик до нуля. Аудитор завжди намагається, щоб ризик неправильної думки був незначним. Тому він повинен спланувати аудит так, щоб ризик неправильного вирішення був достатньо малим. Для цього аудитору необхідно досягти такої обізнаності (компетентності) про системи обліку і внутрішнього контролю, яка дала б йому змогу правильно спланувати аудит і розробити ефективний підхід до його проведення. Крім того, аудитору необхідно використовувати професійні знання для оцінки ризику аудиту і підготовки аудиторських процедур, необхідних для зменшення ризику до прийняттого рівня.

У фінансовому словнику подано досить оригінальне визначення ризику: "Ризик економічний - ймовірність того чи іншого результату (отримання прибутку чи одержання втрат) від реалізації певного господарського проекту чи здійснення певної дії. Кількісна величина ризику може виражатися в абсолютних та відносних показниках. В абсолютному вираженні ризик являє собою величину можливих

втрат від здійснення певної операції. Відносний показник ризику обчислюють шляхом віднесення абсолютної величини ризику до якогось певного показника, що характеризує господарську діяльність".

Аудиторський ризик являє собою ризик того, що аудитор може позитивно оцінити баланс та інші форми фінансової звітності тоді, коли вони приховують у собі істотно непевну інформацію, яка не відповідає реальності.

Проблеми аудиторського ризику висвітлені в роботах таких українських вчених, як: П.Т.Саблук, М.Я.Дем'яненко, А.М.Герасимович, В.М.Жук[3], Л.С.Шатковська[3], Ф.Ф.Бутинець, М.Т.Білуха, В.С.Рудницький.[10], С.Ф.Голов.[8], С.Я.Зубілевич.[8], Н.І.Дорош та інших відомих вітчизняних вчених і практиків. Серед зарубіжних вчених слід відзначити таких видатних авторитетів як: Адамс Р.[1], Арнс Э.А. [2], Дем'яненко М.Я., Дефліз Ф.Д.[4], Дорош Н.І., Лоббек Дж.К. [2], Моссаковський В.Б., О'Рейлі В.М. [4], Суйц В.П., Терехов А.А.[12] та інші. Однак, у їх роботах недостатньо досліджуються питання виміру і оцінки аудиторського ризику.

Таким чином, метою нашого дослідження є обґрунтування нових підходів до організації проведення аудиту, зокрема щодо оцінки аудиторського ризику. Для досягнення поставленої мети структура статті побудована

таким чином: у першій частині досліджені загальні підходи до визначення аудиторського ризику і на основі аналізу опрацьованих літературних джерел пропонується авторське визначення аудиторського ризику. У другій частині охарактеризовано концепцію аудиторського ризику, його значення в аудиторській діяльності та визначено об'єкт і суб'єкт аудиторського ризику.

Теоретико-методологічною базою дослідження є сучасна економічна теорія, дослідження українських та зарубіжних вчених з проблем системного підходу до організаційно-методичного забезпечення аудиторської діяльності, законодавчі та нормативні акти з питань регулювання аудиторської діяльності в умовах розбудови національної економіки.

1 ЗАГАЛЬНЕ ТРАКТУВАННЯ АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ

Так як аудиторська фірма є окремим господарським суб'єктом, то в умовах її функціонування існує аудиторський підприємницький ризик – ймовірність того, що аудиторська фірма може зазнати збитків у взаємодії з клієнтом, навіть у випадку правильного написання аудиторського висновку. Це пов'язано із неплатоспроможністю клієнта, непорядністю замовника, тощо. Існує достатньо велика кількість визначень щодо управління ризиком. Потрібно відмітити, що більшість вчених визначають його як процес впливу на керований суб'єкт. Метою цього процесу є пошук можливих шляхів зниження ризику. Управління аудиторським ризиком, як будь-яка система управління складається із двох підсистем – об'єкта та суб'єкта управління. На основі вивченої економічної літератури процес управління підприємницьким аудиторським ризиком включає в себе ряд етапів.

Комплектація. На цьому етапі аудиторська фірма вивчає можливість виникнення ризику, незалежно від того чи зможе вона зробити вплив на нього.

Ідентифікація – аудитор встановлює всі параметри можливого аудиторського ризику.

Перевірка. Вирішується питання про доцільність проведення аудиторської перевірки, при наявності інформації про вже аналогічні ризики.

Кількісний та якісний аналіз. Проводиться повний аналіз ризику з врахуванням його рівня впливу на діяльність аудиторської фірми.

Зниження величини ризику. Визначаються шляхи активного та пасивного захисту від ризику і розробкою конкретних механізмів їх реалізації.

Планування зворотної дії. Аудитор планує свої дії (виробляє стратегію поведінки) на той випадок коли прийнятий ризик буде реалізованим.

Контроль. Після того, як аудиторська фірма прийняла на себе ризик, проаналізувала його і

спланувала свої подальші дії, вона повинна контролювати поточну ситуацію для того щоб при його реалізації відреагувати на нього за раніше відпрацьованим планом.

Реагування. Даний етап не завжди властивий управлінню аудиторським ризиком, а існує лише у випадку реалізації ризику. Він передбачає дії аудиторів по наперед складених планах.

Перспективний аналіз. Основна мета - аналіз минулого досвіду по управлінню аудиторським ризиком з метою його врахування при подальшій діяльності.

Проведення аудиту і написання аудиторського висновку супроводжується двома чинниками: ймовірність того, що можуть бути знайдені істотні помилки, та ймовірність того, що суттєвих відхилень не виявлять. У сукупності ці фактори утворюють аудиторський ризик [7]. Про аудиторський ризик варто говорити тому, що висновки аудитора щодо достовірності фінансової звітності можуть бути помилковими. Завжди існує ймовірність того, що помилки або неточності, які суттєво можуть вплинути на господарську діяльність, у перевірених документах не знайдено і не виправлено своєчасно. Як правило, ці помилки виявляє згодом персонал клієнта, інший аудитор або один із зовнішніх контролерів (податковий інспектор, контрольно-ревізійна служба та ін.). У результаті дослідження виявлено, що основні шляхи зниження аудиторського ризику, як ризику підприємницької аудиторської діяльності доцільно поділити на внутрішні (розширення номенклатури аудиторських послуг з питань: обліку та оподаткування; складання фінансової і податкової звітності; інформаційного, методичного і нормативного забезпечення; підвищення кваліфікації аудиторів і т.д.) та зовнішні (удосконалення нормативної бази з питань обліку, аудиту, оподаткування та систематичне забезпечення підприємств законодавчими актами; підвищення рівня автоматизації та комп'ютеризації обліку і аудиту та ін.).

Про актуальність оцінки аудиторського ризику свідчить той факт, що даному питанню приділяється увага в шести міжнародних стандартах аудиту. Так головне завдання міжнародного стандарту аудиту № 400 "Оцінка ризиків та внутрішній контроль" – "...забезпечення рекомендацій аудитором щодо повноти розуміння і тестування системи внутрішнього контролю, оцінки ризиків і прийняття рішень для того щоб мати можливість розробити процедури зниження ризику до прийнятного рівня" [9]. Про аудиторський ризик йде мова і в міжнародних стандартах при розгляді пов'язаних з ним питань: в МСА №200 "Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів", в МСА №300 "Планування", МСА №500 "Аудиторські докази", МСА №530

“Аудиторська вибірка та інші процедури вибіркової перевірки” та інші. Змістом МСА 400 “Оцінка ризиків та внутрішній контроль” є встановлення порядку отримання аудитором знання системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, аудиторського ризику та його складових частин: властивого ризику, ризику невідповідності внутрішнього контролю і ризику невиявлення помилок. Основним завданням положення з міжнародної практики аудиту (ПМПА) №1008 “Оцінювання ризиків та внутрішній контроль: характеристики та особливості в КІС” є встановлення правил оцінки властивого ризику і ризику внутрішнього контролю та використання їх для підготовки незалежних процедур перевірки, які аудитор збирається використати з метою зменшення ризику невиявлення помилок до найнижчого рівня [11].

Виходячи з того, що аудит — це процес зменшення рівня інформаційного ризику для користувачів фінансових звітів, то технологія проведення аудиту повинна включати в себе певні прийоми і методи, які дають змогу, наскільки можливо, наблизитись до поставленої мети. Величина інформаційного ризику залежить від величини аудиторського ризику, який у зв'язку з цим можна трактувати, як помилку в судженні аудитора, що виступає наслідком як випадковості, так і застосування спеціальних технічних і технологічних прийомів дослідження економічної інформації, наприклад, даних первинного та бухгалтерського обліку. Чим більше ймовірність наявності помилки в судженні аудитора щодо достовірності фінансової звітності, тим більше ймовірність інформаційного ризику для користувачів, що у фінансових звітах містяться оманливі чи неточні відомості. Важливо зазначити, що аудитор не може обійтись без оцінок ризику. Він повинен мати можливість записати в робочих документах: “За яких причин, викладених на такій-то сторінці чи файлі, ризик є високим, отже, обсяг аудиторської вибірки повинен скласти 30 елементів”. При цьому з методики роботи має бути зрозуміло, наприклад, що при середньому ризику в цьому випадку аудитор взяв би вибірку приблизно в 20 елементів, а при низькому — 10 чи 15 елементів. Деякі великі аудиторські фірми аналізують аудиторські ризики досить ретельно. Вони розробляють спеціальні бланки, запитальники, анкети, формули, за допомогою яких одержують більш точні значення ризиків, виражені в частках одиниці чи відсотках. Самостійна розробка оригінальних анкет і тестів зусиллями невеликої аудиторської організації практично неможлива, оскільки вимагає аналізу великої кількості результатів попередніх аудиторських перевірок і залучення спеціалістів — статистиків. Можна очікувати, що невеликі аудиторські організації знайдуть можливість

скористатись методичними розробками більш авторитетних і досвідчених фірм.

Сучасну літературу, яка висвітлює питання аудиторського ризику, на нашу думку, доцільно поділити на три групи: перша — література іноземних авторів (Ф.Л.Дефліз, Г.Р.Дженік, В.М.О’Рейлі, М.Б.Хірш, Дж. Робертсон, Р.Додж, Е.А.Аренс, Дж.К.Лоббек, Р.Адамс, С.С.Германсон тощо), друга — література російських авторів (В.Д.Андрєєв, М.П.Барішников, Ю.А.Данилевський, В.П.Суйц, В.І.Подольський, А.А.Терехов, С.І.Шамигузов, Н.А.Ремизов, Е.В.Старовойтова) і третя — література вітчизняних українських авторів (П.Т.Саблук, М.Я.Дем’яненко, А.М.Герасимович, В.М.Жук, Л.С.Шатковська, Ф.Ф.Бутинець, М.Т.Білуха, В.С.Рудницький, С.Ф.Голов, С.Я.Зубілевич, Н.І.Дорош, К.П.Дудка, і т.д.).

Велике значення надається питанню аудиторського ризику у підручнику “Аудит Монтгомері” під редакцією Ф.Л.Дефліз, Г.Р.Дженік, В.М.О’Рейлі, М.Б.Хірш. Вони підкреслюють, що “Під час процедур аудитор приймає багаточисельні рішення — від визначення стратегії до вибору окремих аудиторських процедур і прийняття рішень. Найбільш важливим фактором у всіх цих рішеннях є оцінка аудиторського ризику” [4].

Аналіз літературних джерел показав, що визначення суті аудиторського ризику має різне трактування.

Значний науковий інтерес представляє тлумачення аудиторського ризику вченими Е.Аренсом та Дж.К.Лоббеком: “...про ризик в аудиті говориться дуже часто, але його значення у кожному випадку має свою індивідуальну суть.” Вони відмічають, що аудиту притаманні наступні види ризику: підприємницький ризик; загальний аудиторський ризик; внутрішній ризик; ризик контролю та ризик невиявлення помилок, який в свою чергу поділяється на: ризик аналізу, ризик при перевірці на суттєвість інформації і ризик вибірки [2].

Згідно їх теорії, аудиторський ризик пов’язаний з двома основними ризиками, які потрібно враховувати аудитору під час здійснення своєї діяльності.

По-перше, це підприємницький ризик, який полягає у можливості наступних збитків, як від небажання замовника оплатити послуги, так і внаслідок судових та інших втрат, пов’язаних із претензіями до якості виконаних робіт.

По-друге, це ризик того, що аудитор може зробити неправильний висновок у результаті перевірки навіть при повному дотриманні усіх вимог до здійснення аудиту. Тому вважається, що якість роботи аудитора повинна оцінюватись лише за ретельністю виконання його обов’язків [1, 2].

Серед вітчизняних вчених заслуговує уваги визначення Л.С.Шатковської, та В.М.Жука: “Аудиторським називається - ризик, який бере на

себе аудитор, даючи висновок про повну достовірність даних фінансової звітності, у той час, як там можливі помилки, які не виявлені аудитором" [3].

На нашу думку, у сучасний період розвитку теорії аудиту, зазначені визначення потребують покращення. На основі аналізу економічних джерел пропонуємо наступне авторське визначення аудиторського ризику. Аудиторський ризик – це ймовірність того, що бухгалтерська звітність господарського суб'єкта може містити невиявлені суттєві помилки чи перекручення дійсності після підтвердження її достовірності аудитором.

Важливість питання аудиторського ризику в Україні полягає в тому, що умови ведення бізнесу на сучасному етапі розвитку суспільно-економічних відносин в Україні характеризується специфічними особливостями, як загальноекономічного характеру так і процесу обліку та оподаткування, які надають аудиторському ризику особливої гостроти. У результаті висновки аудитора про достовірність фінансової звітності можуть містити помилки та суттєві неточності. Завжди існує ймовірність того, що помилки або неточності, які суттєво впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства у перевірених документах не знайдено і вчасно не виправлено. Як ми вже відзначали, їх згодом виявляє персонал клієнта, інший аудитор, або один із зовнішніх контрольних органів (податкова інспекція, контрольно-ревізійне управління, різні фонди, тощо).

На нашу думку, у вітчизняній практиці варто приділяти більшу увагу питанням аудиторського ризику, враховуючи особливості галузей народного господарства, національного законодавства, економічної діяльності уряду, міністерств і відомств, податкової політики, практики обліку і аудиту по відношенню до виробників.

2 КОНЦЕПЦІЯ АУДИТОРСЬКОГО РИЗИКУ

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної економічної літератури розглянемо складові аудиторського ризику. Потрібно відмітити, що основні елементи моделі аудиторського ризику базуються на положеннях нормативів SAS 39 (про вибірковий метод для аудиту) і SAS 47 (про суттєвість ризику). Нормативи, які мають кодову аббревіатуру SAS, тлумачать загальноприйняті стандарти аудиту і їх періодично друкує Американський інститут дипломованих суспільних бухгалтерів (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA). Ця організація є авторитетною і впливовою у світі, тому її публікації використовують як керівництво з практичного аудиту у багатьох країнах.

На основі проведеного аналізу літератури з аудиту, можна зробити висновок, що у зарубіжних та вітчизняних авторів немає єдиного підходу до визначення термінів, якими називають окремі елементи аудиторського ризику. На наш погляд доцільно дотримуватись єдиної термінології, яка є найбільш уживаною і популярною у світі, а не знаходити нові назви для відомих уже понять. При подальшому дослідженні, пропонуємо використовувати поняття: властивий ризик, ризик контролю та ризик невиявлення помилок.

Американський інститут громадських дипломованих бухгалтерів запропонував наступну модель аудиторського ризику, з якою погоджується більшість зарубіжних економістів – аудиторів (1)

$$DAR = IR \times CR \times DR \quad (1),$$

де DAR - прийнятний аудиторський ризик (Desired audit risk);

IR - властивий ризик (Inherent risk);

CR - ризик контролю (Control risk);

DR - ризик невиявлення помилок (Detection risk).

Потрібно відмітити, що прийнятний аудиторський ризик (DAR) характеризує міру готовності аудитора надати аудиторський висновок без застережень, тобто ймовірність існування суттєвих помилок у фінансовій звітності клієнта після проведення аудиту не перевищує величини DAR. Його зміст полягає в тому, що аудитор може допустити деякі помилки в своїй роботі та при підведенні загальних підсумків зробити неправильні висновки.

За словами А.А.Терехова, аудиторський ризик потрібно розглядати як взаємодію тільки двох факторів:

✓ ризик наявності в бухгалтерській звітності суттєвих перекручень;

✓ ризик того, що перекручення та помилки в бухгалтерській звітності не будуть виявлені в процесі перевірки [12].

На величину прийнятного аудиторського ризику впливає: масштаб бізнесу замовника, фінансове становище та рівень компетентності аудитора, організаційно-правова форма замовника, рівень внутрішнього контролю замовника, форма власності та її структура в статутному фондї замовника.

Властивий ризик (IR) – це сукупність всіх ризиків, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, які перебувають під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, здебільшого прямо не пов'язані з контрагентом підприємця (інфляція, конкуренція, спад виробництва, розрив ділових зв'язків, зміни ринку збуту, безробіття тощо), а також загальною організацією і структурою

підприємства, господарсько-управлінською та фахово-штатною політикою, кваліфікацією кадрів. Міжнародні стандарти аудиту зобов'язують аудитора на стадії планування дати оцінку властивого ризику. Аудитор повинен оцінити властивий ризик на рівні фінансової звітності у цілому та стосовно найсуттєвіших залишків за бухгалтерськими рахунками та певних категорій операцій. При цьому зазначається, що у разі неналежного виконання працівниками підприємства цього аналізу або його повного ігнорування аудитор повинен зазначити в загальному плані перевірки високий рівень властивого ризику.

Основою розуміння аудитором умов та характеристик властивого ризику є знання бізнесу клієнта та галузі до якої відноситься цей бізнес, виконання аналітичних процедур, вивчення результатів аудиторських перевірок минулих років і розуміння операцій підприємства в системі бухгалтерського обліку. Джерелами утворення властивого ризику є: ринок збуту продукції, загальна організація та структура підприємства, політика управління і господарювання, кадрова політика і штат підприємства, кваліфікація працівників і виконання ними своїх обов'язків. Більш детальні приклади – несвоєчасно застраховані комерційні ризики із збуту продукції, головний бухгалтер не має відповідного рівня освіти, підприємство раптово втратило основного покупця на ринку збуту своєї продукції, і т.д.

Властивий ризик оцінюється аудитором на підготовчій стадії аудиту, коли він знайомиться з діяльністю підприємства, умовами його роботи, структурою і організацією управління, місцезнаходженням його складових частин та іншими питаннями [5, 6].

Згідно МСА 400 “Оцінка ризиків та внутрішній контроль”, оцінюючи розмір властивого ризику, аудитор вивчає такі фактори:

а) на рівні фінансової звітності: освіта і досвід за фахом керівництва, а також зміни складу керівництва; чесність керівництва; компетентність керівництва за певний період, тому що некомпетентність керівництва може вплинути на правильність підготовки фінансових звітів підприємства; неординарні обов'язки керівництва або значний вплив на них певних обставин, наприклад, є обставини, котрі підштовхують керівництво на шлях перекручення фінансової звітності. Такими обставинами можуть бути: значний спад чи невдачі в діяльності підприємства, дефіцит власних коштів (капіталу) для проведення постійних операцій, які забезпечуть нормальну діяльність підприємства; характер діяльності підприємства, наприклад наявна технічна відсталість його продукції чи послуг, складність структури його капіталу, вплив споріднених його сторін на його діяльність, кількість і територіальне розміщення виробничого

устаткування; обставини, які мають вплив на галузь, у якій здійснює діяльність підприємство, наприклад, економічне положення підприємства і конкуренція, які визначаються аудитором шляхом вивчення фінансових оглядів, прогнозів і показників, зміни в технології виробництва або послуг, споживчого попиту і облікової практики (з урахуванням галузевої специфіки).

б) на рівні показників фінансових звітів і категорій операцій: показники фінансових звітів, на які можуть вплинути перекручення, наприклад, рахунки котрі були раніше скориговані, або ті залишки по рахунках, отримання результату по яких пов'язане з використанням точних облікових оцінок; складність основних операцій, які вимагають залучення сторонніх фахівців (експертів); тенденції до збитковості діяльності або незаконного присвоєння активів; момент завершення неординарних і складних операцій; операції, які не можуть бути здійснені за звичайних обставин.

Ризик контролю (CR). Згідно міжнародного стандарту МСА 400 “Оцінка ризиків та внутрішній контроль”, ризик контролю становить ймовірність того, що недостовірна інформація не буде виявлена чи своєчасно попереджена системою внутрішнього контролю підприємства [11]. Американські економісти Е.А.Аренс і Дж.К.Лоббек визначають чотири основні концепції, на яких базуються вивчення системи внутрішнього контролю й оцінка ризику контролю:

✓ адміністрація, а не аудитор, повинна встановлювати систему контролю і забезпечувати її функціонування на підприємстві;

✓ підприємство має розробити таку систему внутрішнього контролю, яка б забезпечила достатню впевненість в об'єктивності фінансової звітності;

✓ систему внутрішнього контролю не можна розглядати як повністю ефективну, якщо під час її створення не було враховано умови розробки й особливості майбутнього практичного застосування;

✓ мета і завдання внутрішнього контролю не залежать від методів обробки інформації (автоматизованих чи ручних) [2].

Перераховані вище концепції дають можливість зробити висновок: по-перше, аудитор не відповідає за неточності, що виникають в обліку сільськогосподарського підприємства через помилки персоналу і недосконалість внутрішнього контролю; по-друге, аудитор повинен використовувати необхідні процедури, спрямовані на глибоке вивчення системи внутрішнього контролю незалежно від форми обліку і способів обробки інформації.

В.С.Рудницький вважає, що ризик контролю доцільно поділити на ризик зовнішнього контролю

та ризик внутрішнього контролю [10]. У процесі проведення аудиту підприємств аудитори часто використовують відомості, зовнішніх щодо суб'єкта перевірки, контрольних органів. Для оцінки ризику зовнішнього контролю важливим є визначення факторів, які впливають на цей вид ризику. Вважаємо, що до таких відносять – час проведення зовнішнього контролю; зміну законодавства та інших нормативних актів; перелік перевірених показників; кваліфікація працівників зовнішнього контролю; види об'єктів обліку, які підлягали зовнішньому контролю, тощо. Потрібно відмітити, якщо на підприємстві до проведення незалежного аудиту здійснювався зовнішній контроль, то очікуваний аудиторський ризик буде значно меншим, ніж у випадках, коли це підприємство не підлягало перевіркам. Внутрішній контроль на підприємстві здійснюється керівництвом та службою бухгалтерського обліку.

Враховуючи таку характеристику компонентів контрольного ризику, його модель матиме такий вигляд (2) [10]:

$$AP = BP \times PBK \times PЗК \times PH \quad (2),$$

де AP - прийнятний аудиторський ризик;
BP - властивий ризик;
PBK - ризик внутрішнього контролю;
PЗК - ризик зовнішнього контролю;
PH - ризик невиявлення помилок.

Ризик невиявлення помилок (DR) – ризик того, що помилки в обліку і звітності підприємства не будуть виявлені аудитором під час перевірки. Іншими словами – це ризик, який аудитор готовий взяти на себе у величині, в якій ризикує не виявити істотних помилок та перекручень в фінансовій звітності підприємства за допомогою аудиторських процедур, враховуючи, що в системі внутрігосподарського контролю їх не змогли виправити самостійно.

Детальну структуру аудиторського ризику розглядають С.Я.Зубілевич та С.Ф.Голов. Вони зазначають, що “система контролю аудиторського ризику передбачає фактори на які аудитор не може вплинути, і які обумовлюють наявність помилок, і такі, які повністю залежать від аудитора, його професійного рівня [8], що схематично можна представити на рис. 1.

Враховуючи ієрархічну структуру аудиторського ризику він набуває наступного вигляду (3) [8]:

$$AR = IR * CR * AP * SR * NSP \quad (3)$$

де AR - прийнятний аудиторський ризик;
IR - властивий ризик;
CR - ризик контролю;

AP - ризик аналітичних процедур;
SR - ризик вибірки;
NSP - не вибірковий ризик.

Потрібно відмітити, що аудиторський ризик оцінюється у кількісному, і якісному виразі, що характеризує його використання на практиці. Спираючись на теорію зарубіжних авторів, при застосуванні кількісної оцінки елементів ризику, потрібно дотримуватись таких правил:

✓ аудитори не можуть повністю покладатися на ефективність систем внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку клієнта, щоб не виконувати необхідні аудиторські процедури, тобто ризик контролю та властивий ризик ніколи не можуть дорівнювати нулю;

✓ деякий ризик невиявлення помилок завжди присутній навіть при перевірці всіх залишків на рахунках та господарських операціях, тому що аудитор може застосовувати невідповідні процедури або неправильно їх виконувати, а також невірно тлумачити їх результати. Можна також зробити висновок, що ризик невиявлення помилок теж ніколи не дорівнює нулю;

✓ навіть в умовах високого властивого ризику та ризику контролю $IR \rightarrow 1$, $CR \rightarrow 1$, аудитор завдяки ретельному виконанню своїх обов'язків має значні шанси скласти правильний аудиторський висновок ($DR \rightarrow 0 \rightarrow AR \rightarrow 0$) [8].

Кількісна величина аудиторського ризику може коливатися в межах від 0 до 1 (або від 0% до 100%). Аудитор завжди прагне знизити його, оскільки високе значення цього показника загрожує фінансовими втратами у випадку конфлікту з клієнтом, а також падінню іміджу аудитора чи аудиторської фірми на ринку аудиторських послуг.

Суть якісної оцінки аудиторського ризику полягає в тому, що його компоненти набувають значення “низького”, “середнього” та “високого”. Залежність між ними Зубілевич С.Я. і Голов С.Ф. подають у наступному вигляді (табл. 1) [8].

З даних таблиці випливає висновок:

- високе значення властивого ризику і ризику контролю зобов'язує аудитора організувати перевірку таким чином, щоб зменшити, наскільки це можливо, величину ризику невиявлення помилок і тим самим звести загальний аудиторський ризик до оптимального значення;

- низьке значення властивого ризику і ризику контролю дозволяє аудитору допустити в процесі перевірки найвищий ризик невиявлення помилок і при цьому отримати оптимальне значення загального аудиторського ризику.

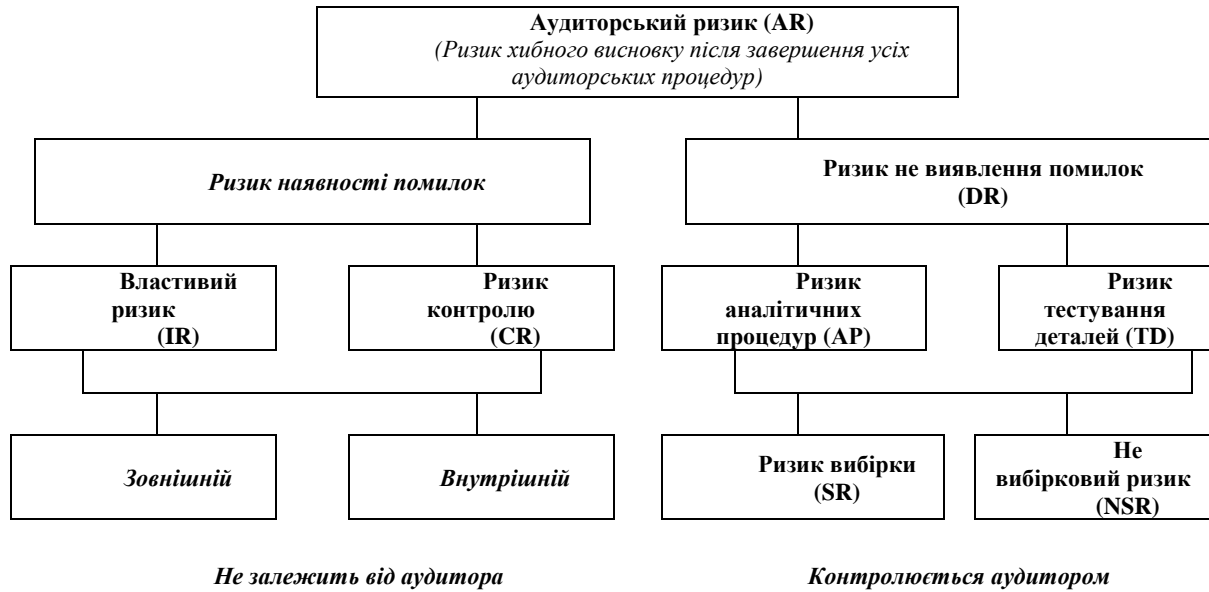

Рис. 1. Система управління аудиторським ризиком

Отже, головним завданням аудитора в процесі визначення аудиторського ризику є правильна оцінка величини властивого ризику та ризику контролю, а також регулювання і вплив на величину аудиторського ризику невиявлення помилок. У випадку, коли розрахунковий рівень

аудиторського ризику надто вище ніж допустимого, то аудитор може відмовитися від надання аудиторського висновку або розробити систему заходів, спрямованих на його зниження (відновлення обліку, детальне дослідження господарських операцій тощо).

Таблиця 1 Залежність між компонентами аудиторського ризику

Показники :		Ризик контролю		
		Високий	Середній	Низький
Властивий ризик	Високий	Ризик невиявлення найнижчий	Ризик невиявлення низький	Ризик невиявлення середній
	Середній	Ризик невиявлення низький	Ризик невиявлення середній	Ризик невиявлення високий
	Низький	Ризик невиявлення середній	Ризик невиявлення високий	Ризик невиявлення найвищий

Ф.Ф.Бутинець підкреслює, що рівень аудиторського ризику підвищує так званий креативний облік. Під останнім він має на увазі будь-який науковий метод, який не відповідає загальноприйнятій практиці або встановленим стандартам та принципам. Використання креативного обліку вимагає великого досвіду і вмінь при підготовці і перевірці звітності.

На нашу думку, важливе теоретичне і практичне значення для більш повного пізнання аудиторського ризику відіграє науково-обґрунтоване розмежування його об'єкту та суб'єкту, що не розкривається в наукових джерелах. Вважаємо, що об'єктом аудиторського ризику є ймовірні суттєві помилки та перекручення у фінансовій звітності підприємств, а суб'єктом – аудитори, аудиторські фірми, які перевіряють звітність на достовірність і зацікавлені у його зниженні.

На відміну від аудиторського ризику існує поняття - неспроможність аудиту. Про

неспроможність аудиту можна говорити в тому випадку, коли в силу конкретних обставин, що склалися у певного економічного суб'єкта, потенційний аудиторський ризик перетворився в реальний ризик: аудитор зробив неточні висновки і подав клієнту і третім особам неадекватний висновок. У даному випадку аудит стає неспроможним принаймні з двох точок зору: по-перше, з точки зору клієнта аудиторської фірми і третіх осіб – необхідна для них функція засвідчення не виконана, у результаті чого користувачам загрожують суттєві збитки від неправильно прийнятих управлінських рішень, якщо дані рішення базувалися на даній бухгалтерській звітності і на аудиторському висновку; по-друге – з точки зору самої аудиторської фірми – вона може бути під загрозою розорення. Тобто звідси випливає, що коли аудитор не проявив відповідної акуратності і уважності при перевірці, в результаті чого подав

невірний висновок – то в даному випадку аудит вважається неспроможним.

ВИСНОВКИ

Аудиторський ризик є невід'ємною складовою частиною теорії аудиту. На основі аналізу економічної літератури запропоновано авторське його визначення. Аудиторський ризик – ймовірність того, що бухгалтерська звітність господарського суб'єкта може містити невиявлені суттєві помилки чи перекручення дійсності після підтвердження її достовірності аудитором. Важливе теоретичне і практичне значення для більш повного пізнання аудиторського ризику відіграє науково - обґрунтоване розмежування його об'єкту та суб'єкту, що не розкривається в наукових джерелах. Вважаємо, що об'єктом

аудиторського ризику виступають суттєві помилки та перекручення у фінансовій звітності підприємств, а суб'єктом – аудитори, аудиторські фірми, які перевіряють фінансову звітність і зацікавленні у його зниженні.

Зменшення величини властивого ризику та ризику контролю дає можливість знизити ризик невиявлення помилок. Рівень ризику невиявлення помилок дозволяє регулювати обсяг вибірки і глибину дослідження. Правильний розрахунок і оцінка аудиторського ризику дозволяє акцентувати увагу на основних зонах ризику і підвищує якість роботи аудитора.

Перспективи подальшого дослідження полягають у необхідності доведення методичних та організаційних аспектів визначення величини аудиторського ризику до рівня практичного використання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамс Роджер. Основы аудита: Пер. с англ. Ю.А.Ариенко и др. – М.: Аудит: Изд. об-ние "ЮНИТИ", 1995. - 398 с.
2. Арнс Э.А. Лоббек Дж. К. Аудит / Ред. Я.В.Соколов – М.: Финансы и статистика, 1995. - 558 с.
3. Аудит і аудиторська діяльність / Л.С.Шатковська, В.М.Жук, В.К.Савчук та ін.; За ред. Л.С.Шатковської. – К.: Урожай, 1996. – 256 с.
4. Аудит Монтгомери / Ф.Л.Дефлиз, Г.Р.Дженик, В.М.О'Рейлли, М.Б.Хирш; С.М.Бычкова (пер. с англ); Я.В.Соколов (ред. пер). – М.: Аудит: ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
5. Газарян А.В., Козлова Г.И. Планирование аудиторской проверки // Бухгалтерский учет. – 1998. - № 6. – С. 49-56.
6. Давыдов С.Б. Аудиторский риск//Бухгалтерский учет.–1995.–№4.–С.25. 6
7. Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита: Пер. с англ.; Предисл. С.А.Стукова. – М.: Финансы и статистика: ЮНИТИ, 1992. – 240 с.
8. Зубілевич С.Я., Голов С.Ф. Основы аудиту / Міжнародний інститут менеджменту. – К.: Ділова Україна, 1996. – 374 с.
9. Международные положения аудита / Сост.: Н.Е.Приходько и др. – К., 1993 – 84 с.
10. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту. – Тернопіль: "Економічна думка", 1998. – 192 с.10
11. Стандарти аудиту та етики. 2001 МФБ.–К.:ТОВ "Парітет-інформ", 2003. – 712 с.
12. Терехов А.А. Аудит. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512 с.